

Mossenexcursie naar het Labbegat 2 bij Sprang-Capelle

Chr. (Chris) Buter
Looiersveld 48, 5121 KE Rijen

Summary: A bryological excursion to nature reserve Labbegat 2 near Sprang-Capelle (province of North-Brabant)

Labbegat 2, part of a typical Dutch rural landscape shaped in the past by (cattle) farmers, consists of narrow and long sections of grasslands, bounded by straight ditches. The terrain is at or just below sealevel and is periodically inundated. During the early nineties Labbegat 2 became a nature reserve. Between 1995 and 1997 the top layer of the soil was removed, resulting in bare ground (sand, peat and clay), expecting (hoping for) the re-establishment of the former rich flora (from before 1950). Compared to the list of mosses found in 1997/98, several interesting species were refound in 2002 (e.g. *Warnstorfia exannulata*, *Lophozia capitata*, *Riccardia incurvata*) and some new species could be added (e.g. *Dicranum spurium*, *Sphagnum capillifolium*, *S. teres*).

De Brabantse Langstraat, globaal een gebied gelegen tussen Waalwijk en Waspik kan beschouwd worden als overgangszone tussen het pleistocene dekzandgebied en (fluviatiele) kleiafzettingen. Door de lage ligging (laagste punt -0.5 m NAP) is het gebied van nature nat tot zeer nat, met als gevolg meerdere natuurlijke (veen)moerassen, elzenbroekbossen en schrale blauwgraslanden. Door de tijden heen heeft men echter getracht het gebied economisch bruikbaar te maken met als gevolg dat het gehele gebied vervormd werd tot slagenlandschap. Lange zeer smalle graslandstroken, van elkaar gescheiden door evenzovele sloten. Het gebied oorspronkelijk rijk aan vele natuurwaarden werd, vooral na de 50er jaren van de vorige eeuw, steeds armer, dit vooral tengevolge van vermesting. Om niet geheel te vervallen in een cultuurhistorische verhandeling: aan de negatieve ontwikkeling kwam een eind nadat het SBB grote delen van het gebied in haar bezit kreeg. Een van die gebieden betreft het Labbegat, waarvan de herinrichting en het nemen van beschermende ingrepen omstreeks 1995 ter hand genomen werd. Het Labbegat werd daartoe opgesplitst in 4 projectdelen waarvan het Labbegat 2 het eerst 'op de schop' ging. De meest in het oog springende ingreep hierbij betreft de rigoureuze verwijdering van de cultuurlaag (vegetatiemat) van een groot aantal percelen. Resultaat hiervan was dus dat de 'kale' onderlaag ter

beschikking kwam voor een 'nieuwe' natuurontwikkeling. Deze 'onderlaag' nu bestaat deels uit schraal zand, klei, veen en/of mengsels daarvan. Kortom: een 'lappendeken'. Het geheel is nat tot zeer nat (met perioden van inundatie) en kent bovendien meerdere plaatsen met kwel van kalkhoudend water. Het effect daarvan blijkt vrij duidelijk uit de momenteel reeds aanwezige flora, zowel vaatplanten als bryofyten, (zie lijst aangetroffen mossoorten). Tussen de overwegend acidofiele soorten een aantal meer calcifiele soorten.

Van primair belang was uiteraard de kennismaking met het betreffende gebied. Aangezien echter de mosflora van o.a. het Labbegat 2 in de loop van 1997/98 geïnventariseerd werd, kon de onderhavige excursie tevens goed dienen om tot enige voorzichtige vergelijkingen te komen inzake de ontwikkelingen. Van een betrouwbare vergelijking kan geen sprake zijn omdat één opname daartoe uiteraard niet toereikend is. Voorts ook omdat het betrokken terrein eerst kortelings voor de excursie gemaaid werd en de mosflora zich derhalve nog niet geheel optimaal (duidelijk) had kunnen ontwikkelen. Bovendien omdat niet het gehele object onderzocht kon worden; door tijdgebrek moesten een aantal percelen worden overgeslagen.

De 'schoning' van de percelen binnen het Labbegat 2 werd aangevangen in 1995 (oostelijk deel) en afgesloten in 1997 (westelijk deel), hetgeen uiteraard een verschil in dichtheid van begroeiing tot gevolg heeft. De kolonisatie nu lijkt hier een niet al te snel verlopend proces te zijn. De oudst geschoonde percelen zijn momenteel voor gemiddeld ca. 60% begroeid; hetgeen goed zichtbaar was zo kort na het maaien. Bij een plantendek in volle wasdom zal die indruk uiteraard anders zijn. Bij de jongst geschoonde percelen was de bezettingsgraad minder, ca. 45%. Voorts bestaat de indruk dat ook het proces van 'verzuring' zich binnen de perken beweegt. Hiervoor als indicator o.a. de *Sphagnum*-populaties gebruikende moet gesteld worden dat deze zich slechts weinig hebben uitgebreid t.o.v. de eerdere opnamen. Een duidelijke uitzondering hierop vormt evenwel de soort *S. subnitens* die momenteel nadrukkelijk present is. Een tweetal 'nieuwe' vestigingen betreft *S. teres* en *S. capillifolium*. Indrukwekkend was de duidelijk toegenomen presentie van *Pogonatum urnigerum* met populaties van enige vierkante meters en op meerdere percelen. De show werd evenwel gestolen door Petra van de Wiel, die aan de rand van een met veel *Molinia caerulea* en minder *Erica tetralix* begroeide verhoging een *Dicranum*-soort aantrof, die in het veld voor mogelijk *D. affine* werd gehouden, maar bij de

controle *Dicranum spurium* bleek te zijn. (Petra is primair geïnteresseerd in de hogere planten, maar mag nu vaker mee gaan!).

Een vergelijking van de soortenlijst van de inventarisatie '97/'98 en de huidige is niet erg zinvol. De inventarisatie betrof toen immers negen opnamedagen verspreid over alle seizoenen. Wel blijkt hieruit echter dat een aantal minder algemene soorten hier toch wel standvastig zijn, zoals bijvoorbeeld: *Warnstorfia exannulata*, *Lophozia capitata*, *Riccardia incurvata*, enz. Als conclusie kan gesteld worden dat het Labbegat een bijzonder waardevol natuurgebied betreft waar toekomstig zeker opmerkelijke vestigingen, zowel van mossen als hogere planten, verwacht mogen worden. Terzijde en in dit kader opgemerkt: zeer recent werden in het Labbegat 1 en 3 o.a. *Preissia quadrata*, *Weissia controversa*, *Riccia canaliculata* en *Ricciocarpos natans* aangetroffen.

Deelnemers aan de excursie op 26 oktober 2002

Henk Backx (HB), Hans de Bruijn (HdB), Klaas van Dort, Adri Gladdines (AG), Leo van Herbruggen, Cees van Kessel (CK), Henry Kreeftenberg (HK), Jo van Meurs, Arno van der Pluijm (AP), Juul Slembrouck (JS), Marleen Smulders (MS), Ad Wagemakers, Petra van de Wiel (PW) en Chris Buter (CB).

Soortenlijst

Naamgeving volgens de Standaardlijst (Dirkse et al. 1999), m.u.v. *Polytrichum commune* var. *minus* en *P. uliginosum*; f. = planten met sporenkapsels aangetroffen; h. = materiaal van betreffende soort opgenomen in herbarium van betreffende persoon; det. = materiaal werd microscopisch gecontroleerd. Voor betekenis initialen zie deelnemerslijst.

Amblystegium serpens \ Atrichum tenellum \ A. undulatum f \ Aulacomnium androgynum \ A. palustre h det CK \ Brachythecium albicans \ B. mildeanum h det MS/HK \ B. rutabulum f \ B. velutinum f det HB \ Bryum argenteum \ B. barnesii \ B. capillare \ B. pallens h det MS \ B. pseudotriquetrum \ B. rubens \ B. tenuisetum det HdB \ Calliergon cordifolium \ Calliergonella cuspidata \ Campylopus introflexus f det JS \ C. pyriformis det HB/JS \ Ceratodon purpureus \ Dicranella cerviculata f det MS \ D. heteromalla f \ D. staphylina \ Dicranoweisia cirrata f \ Dicranum spurium h leg PW det CB \ Drepanocladus aduncus det HK \ D. polygamus det HdB \ Eurhynchium hians det HB \ E. praelongum \ E. striatum h det JS \ Hypnum cupressiformesl \ H. cupressiforme var resupinatum det JS \ Leptobryum pyriforme \ Leptodictyum riparium f \ Leucobryum glaucum h \ Mnium hornum \ Orthodontium lineare f \ Orthotrichum affine f \ O. diaphanum f \ Philonotis fontana h det AP \ Physcomitrium pyriforme f \ Plagiothecium denticulatum var denticulatum \ P. laetum f \ P. nemorale \ Pogonatum urnigerum h det CB \ Pohlia annotina \ P. bulbifera \ Polytrichum commune ss h det HB \ P. commune var minus h det CB \ P. formosum f \ P. juniperinum f det JS \ P. piliferum h \ P. uliginosum h det HB \ Pseudoscleropodium purum \ Rhynchostegium confertum f det HB \ Rhytidiadelphus squarrosus \

Sphagnum capillifolium leg et det JS \ *S. denticulatum* h \ *S. fimbriatum* det JS \ *S. palustre* h det MS/JS \ *S. squarrosum* h det MS \ *S. subnitens* h det AP/JS \ *S. teres* h leg et det MS \ *Warnstorfia exannulata* h det MS \ *W. fluitans* h det HB \ *Aneura pinguis* det JS \ *Calypogeia fissa* h det JS \ *C. muelleriana* \ *Cephalozia bicuspidata* det JS \ *Chiloscyphus polyanthos* \ *Fossombronia foveolata* fh det MS \ *Jungermannia gracillima* \ *Lophocolea bidentata* \ *L. heterophylla* det JS \ *Lophozia capitata* h det MS \ *Marchantia polymorpha* f \ *Pellia endiviifolia* det MS \ *P. epiphylla* \ *Riccardia chamedryfolia* h det MS/JS \ *R. incurvata* h det MS/JS \ *Riccia fluitans* \

Nabeschouwing

Na het doel van de excursie te hebben voorgesteld toog het lichtelijk gemêleerde gezelschap richting Labbeget 2 (Amersfoort coördinaten: 129-410). Een bezoek aan het project Den Dulver leek niet raadzaam. (Niet gemaaid, derhalve te woest.) Na aankomst ter plekke kon men al snel groepjes schuifelende en vooral vaak bukkende personen zien. Het 'trage' tempo werd mede in de hand gewerkt door Ad Wagemakers, die niet afliet uitleg te geven over de vele zeldzame vaatplanten, vooral zegge-soorten, die het gebied rijk is. Ad, die het gebied kent als geen ander, overigens (nog) geen lid van de BLWG, was desalniettemin spontaan bereid ons als gids op te treden, waarvoor wij hem zeer erkentelijk zijn.

Een ander aspect waardoor de 'diepgang' van de excursie werd verhoogd betrof de vondst van een klein groepje, zeer opvallende paddenstoelen door Leo van Herbruggen. Deze konden in het veld prompt benoemd worden door Jo van Meurs, die over een rijke mycologische kennis beschikt, als *Mycena adonis*, een voor Brabant zeldzame soort die bovendien als bedreigd op de Rode Lijst staat. Dit bespaarde ons uiteraard een gang naar externe deskundigen. Ook Jo moest in het vervolg maar steeds van de partij zijn; men kan immers niet weten!

Dezerzijds genieten vertegenwoordigers van de *Polytrichaceae* een meer dan gemiddelde belangstelling. Dit veroorzaakt veelal verzamelen van materiaal en het maken van de nodige 'coupjes'. Voor dit laatste nu hebben wij, in het 'Bredase', Henk Backx. Henk, als oud werktuigkundige, heeft een soort microtoom in elkaar geknutseld, die lokaal bekend staat als de 'backxotoom'. Blijken van het feit dat dit apparaat inderdaad werkt, komen tot uiting in de bijgaande soortenlijst onder verwijzing naar o.a. het werk van Van der Velde (2000).

Vervolgens, meerdere deelnemers hebben meegenomen materiaal microscopisch gecontroleerd en de gegevens daarvan ter beschikking gesteld, waarmee ze wezenlijk hebben bijgedragen aan het uiteindelijke resultaat.

Tenslotte: de excursie, die zich kenmerkte als bijzonder gezellig, werd afgesloten met wat 'bijpraten' bij een kop koffie in een lokale kroeg. Dit laatste, vinden wij (met een knipoog naar Dr. Ben van Zanten), zou voortaan als traditioneel moeten worden ingevoerd.

Literatuur

- Buter, Chr. 1998. De mosflora van de natuurgebieden in de Langstraat. Labbeget I, II, III en IV. De Dullaard, Natuurreservaat Het Eendennest en Den Dulver. Mossenwerkgroep KNNV Afd. Tilburg. p/a Veldhovenring 27, 5041 BA Tilburg.
- Velde, Marco van der. 2000. Genetic structure of the moss genus *Polytrichum*. Proefschrift R.U.G. ISBN 90.367.1271.8.